

De Alpha-traditie

De Alpha-traditie

oorsprong der Griekse verhalen

Ward Blondé

Eerste druk: 2017

Alle passages van de Ilias en de Odyssee in dit boek zijn afkomstig van M.A. Schwartz' vertaling: Homerus Ilias & Odyssee.

Ward Blondé

De Alpha-traditie: oorsprong der Griekse verhalen

<http://www.bravenewbooks.nl/site/index.php?r=userwebsite/index&id=wardblondé>
(of [id=wardblond%C3%A9](http://www.bravenewbooks.nl/site/index.php?r=userwebsite/index&id=wardblond%C3%A9))

wardblonde@gmail.com

<https://www.facebook.com/ward.blonde>

<https://www.linkedin.com/in/ward-blondé-45091365>
(of [ward-blond%C3%A9-45091365](https://www.linkedin.com/in/ward-blond%C3%A9-45091365))

https://www.researchgate.net/profile/Ward_Blonde

Twitter: @ward_blonde

Omslag: Tina Smedts (de Poedelfabriek)

Eind-redactie: Jules Looman (À la carte redactie)

©2017 Ward Blondé

NUR: 683 (Oudheid voor 500 v. Chr.)

ISBN: 978-94-0215-81-82 (paper-back)

ISBN: 978-94-0215-81-99 (epub ebook)

Dankwoord:

Mijn dank gaat in de eerste plaats uit naar twee mannen, mijn vader, Johan Blondé, en Iman Wilkens, schrijver van 'Waar eens Troje lag'. Zij hebben mij op een goede dag in 1992 begeistert over de Homerische Kwestie. Mijn vader kocht het boek van Wilkens en de vertaling van Schwarz' Ilias en Odyssee, en gaf zijn overtuiging, maar ook zijn kritische ingesteldheid, door aan mij. Wouter Vanhoutte en Isabelle Tennstedt wil ik bedanken om het oneens te zijn met mijn jeugdige opvattingen over de oorsprong van de Griekse mythologie. Ze zetten mij met hun vele tegenargumenten in 2000 op weg naar een jarenlang onderzoek. Professor Kristoffel Demoen dank ik voor een bemoedigende discussie over mijn voorlopige resultaten in 2006 en professor Hans van Wees voor zijn kritische commentaren op een inleiding tot mijn theorieën in 2011. De cover kwam er dankzij Tina Smedts van de Poedelfabriek. Tenslotte wil ik Jules Looman van À la carte redactie bedanken voor het becommentariëren, nalezen en verbeteren van het boek in zijn laatste fasen in 2015.

Over de auteur:

Ward Blondé studeerde Latijn en Grieks aan het Sint-Lodewijkscollege in Lokeren. Vanwege zijn aanleg voor wiskunde en logica werd hij burgerlijk ingenieur fysica en doctor in de toegepaste biologische wetenschappen. Hij werkte als post-doc in Oostenrijk, Noorwegen en Nederland, maar werkt tegenwoordig terug als bio-informaticus in België (Sint-Martens-Latem). Sinds 2000 bestudeert hij in zijn vrije tijd oude Griekse teksten. Sinds 2015 publiceert hij ook in filosofische tijdschriften als Symposium en Philosophy & Cosmology over theologie en metafysica.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Leeswijzer	9
I Prehistorische verhalen	11
1 Achtergrondkennis	13
De Griekse mythen en sagen	13
Het oralisme als wetenschappelijk studiedomein	15
Epitheta en typische scènes	15
Vertelkenmerken	16
De Griekse prehistorie: niet 3 maar 4 tijdvakken	18
Het Homerische tijdperk	18
De Griekse Duistere Eeuwen	18
De late Mykeense periode	19
De vroege Mykeense periode	19
Maffiosi en hun verhalen	21
2 Het koningsverhaal	23
De beschrijving van de kern	23
Het plotverloop	23
Plotwendingen	24
Actiescènes	25
Thema's	25
Rollen	25
Motieven	26
Koningsverhaal 1: Verraad in Mykene	27
Koningsverhaal 2: Odysseus in Ithaka	30
Koningsverhaal 3: De val van Troje	34

Koningsverhaal 4: De zeven tegen Thebe	40
Gedetailleerd plotverloop van het koningsverhaal	45
Bespreking van het koningsverhaal	47
De Odyssee als schoolvoorbeeld	47
En wat met de Ilias?	49
Verhaaltypes	51
3 Het heldenverhaal	53
Evolutie op het spoor via bijzondere rollen	53
Veelvuldig beproefde helden	54
Heldenverhaal 1: Theseus	54
Heldenverhaal 2: Perseus	57
Heldenverhaal 3: Herakles	60
Heldenverhaal 4: Bellerophon	64
Goddelijke helden	68
Heldenverhaal 5: Hephaistos	68
Heldenverhaal 6: Hera en Zeus	70
Heldenverhaal 7: Kastor en Polydeukes	71
Heldenverhaal 8: Peirithoös	74
Helden van Thebe tot Troje	75
Heldenverhaal 9: Achilles	75
Heldenverhaal 10: Agamemnon en Menelaos	77
Heldenverhaal 11: Orestes	79
Heldenverhaal 12: Oidipous	81
Authentieke helden	83
Heldenverhaal 13: Melampous	83
Heldenverhaal 14: Meleager	85
Heldenverhaal 15: Phoinix	87
Heldenverhaal 16: Odysseus	88
Gedetailleerd plotverloop van het heldenverhaal	91
Bespreking van het heldenverhaal	92
Sprookjesthema 1: het gezin	93
Sprookjesthema 2: het heldenleven	94
De vermenging van rollen en motieven	96
Oosterse invloeden	97
Verhaaltipe 3: het televerhaal	105

II	De Alpha-traditie op het spoor	107
4	De kern van de Alpha-traditie	109
	Van Alpha-verhaaltypes naar Alpha-kenmerken	109
	10 Alpha-kenmerken in de kern	111
5	De Alpha-traditie in Homeros	115
	46 Alpha-passages	117
	49 Alpha-kenmerken	119
	10 ontlede Alpha-passages	136
6	De maffieuzе оorsprong van de Alpha-traditie	151
	Gelijkenis 1: gruwel en moord	154
	Gelijkenis 2: a man's world	156
	Gelijkenis 3: de beproeving van de leden	157
	Gelijkenis 4: consiglieri	159
	De wisselwerking met morele tradities	160
7	Besluit	165
	Samenvatting	165
	Een algemene evolutietheorie van verteltradities	166
	Een concrete evolutietheorie van de Alpha-traditie	169
	Oorlogen en gezinsdrama's	169
	De oorlog om Thebe	170
	De Duistere Eeuwen	171
	De oorlog om Troje	173
	Bibliografie	175
	Lijst van figuren	181
	Lijst van tabellen	182
	Overzicht van de Alpha-kenmerken	183

Inleiding

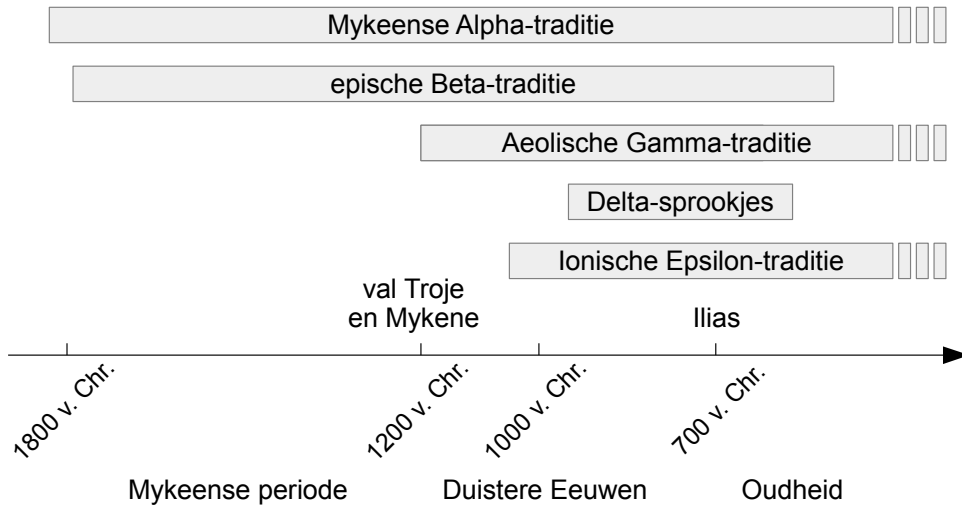
Dit boek over de Mykeense¹ Alpha-traditie handelt over de eerste uit een reeks van vijf verteltradities, die ik bij een grondig onderzoek van de Ilias heb ontdekt. De hele boekenreeks past in één overkoepelende theorie over het ontstaan van de Ilias. Elk van de vijf verteltradities gaat terug tot de Griekse prehistorie en is gebruikt bij de compositie van de Ilias. Enkele van de vijf, maar niet allemaal, zijn ook gebruikt bij de compositie van de Odyssee. Voor zover de verteltradities zijn te dateren, zijn ze geordend van oud naar jong, en als volgt benoemd: de Mykeense Alpha-traditie, de epische Beta-traditie, de Aeolische Gamma-traditie, de verhalende Delta-traditie en de Ionische Epsilon-traditie.² Geen van deze verteltradities is beschreven door andere auteurs. Ondanks de vele analyses van de Ilias heeft de literatuurwetenschap tot hiertoe nooit afzonderlijke Griekse verteltradities onderscheiden.

Over de finale fasen van de ontwikkeling van de Ilias handelt dit boek niet. Daarvoor is de nodige bewijsvoering te omvangrijk. Dit boek gaat uitsluitend over de oudste van de vijf verteltradities. De ontdekking van deze verteltraditie levert nieuwe inzichten en begrippen op over de Griekse prehistorie, literatuur en mythologie – de oudste op Europese bodem. Daaronder vallen het koningsverhaal en het heldenverhaal, het onderscheid tussen oosterse en oudere, Griekse vertelkenmerken, en de vertelkenmerken van de Mykeense Alpha-traditie.

Toch kan het nuttig zijn om de basisaannames van de gehele theorie van bij aanvang te weten. Hoewel ik de verteltradities min of meer heb geordend in de tijd, is het toch erg waarschijnlijk dat ze elkaar grotendeels hebben overlapt. Ze kunnen in verschillende delen van Griekenland tegelijkertijd hebben bestaan, maar ook binnen eenzelfde gebied kan er plaats zijn geweest voor

¹Het Mykeense Rijk was een paleizenbeschaving die aan de macht was op het Griekse vasteland gedurende het grootste gedeelte van het tweede millenium v. C. Meer daarover in hoofdstuk 1.

²De dubbele namen dienen als geheugensteun, zonder te willen suggereren dat er niet nog andere Mykeense of Ionische verteltradities kunnen hebben bestaan.

Figuur 1: Een speculatieve tijdslijn van de vijf ontdekte verteltradities.

meerdere verteltradities. Zoals de krant en de televisie dezelfde verhalen op een verschillende manier brengen, kunnen twee verteltradities ook als verschillende media naast elkaar hebben bestaan. Een speculatieve tijdslijn is te vinden in Figuur 1.

De vijf verteltradities kunnen in verschillende dialecten en versvormen hebben bestaan, en zijn mogelijk voorgedragen met verschillende muzikale begeleiding of bij verschillende gelegenheden. Toch neem ik aan dat ze uiteindelijk allemaal zijn vertaald naar de dactylische hexameterverzen³ van de Ionische Epsilon-traditie in het Ionische dialect.⁴ In die verteltraditie, waar ik in een volgend boek uitgebreid op in zal gaan, zijn de Ilias en de Odyssee in vaste vorm gebracht.

Om te begrijpen hoe de Mykeense Alpha-traditie in de Ilias verschijnt, is het ook van belang om te weten hoe de Ilias volgens mijn theorie in vaste vorm is gebracht. Op dat punt neem ik aan dat er Ionische barden bestonden die deel uitmaakten van de Ionische Epsilon-traditie, maar die tegelijkertijd toch in een specifieke oudere verteltraditie waren gespecialiseerd. De specialisten van de Mykeense Alpha-traditie zullen we de Alpha-barden noemen.

³De dactylische hexameter was een zesvoetige versvorm die volgens een strikt systeem van korte en lange lettergrepen werkte.

⁴Het Ionische dialect heeft zich vanaf het Griekse vasteland over de Egeïsche Zee verspreid rond de elfde eeuw v. C. Een gedetailleerd overzicht van de Griekse dialecten is te vinden in Figuur 3.

Zulke barden konden elkaar afwisselen, om samen een oud verhaal als de Ilias te hervoortellen. De Ilias is vervolgens letterlijk gememoriseerd tijdens een geregisseerd event, waarbij vele gespecialiseerde barden elkaar afwisselden. Het traditionele karakter van een samenwerking tussen barden met verschillende specialismen verklaart zowel het gefragmenteerde als het traditioneel mondelinge karakter van de Ilias. De voorbereiding en de regie bij het gememoriseerde event verklaren de eenheid van de Ilias. De gememoriseerde tekst is mogelijk pas later op schrift gesteld.

Leeswijzer

Daarmee is genoeg gezegd over de andere verteltradities. We kunnen nu het onderzoek naar de Mykeense Alpha-traditie aanvatten, die we verder gewoon de Alpha-traditie zullen noemen. In deel I onderzoeken we een gemeenschappelijke kern in een aantal zeer bekende Griekse verhalencycli. Zo komen we uit bij het koningsverhaal – een oeroud verhaal over een koning die van de macht is verjaagd en wraak neemt bij zijn terugkeer. Een soortgelijke aanpak voor een reeks bekende verhalen over Griekse helden brengt ons bij het oeroude heldenverhaal. Gaandeweg ontdekken we zo de kern van de Alpha-traditie.

In deel II gaan we op zoek naar de Alpha-traditie in de details van de Ilias. Dat levert ons 49 vertelkenmerken op die de Alpha-traditie karakteriseren: de Alpha-kenmerken. Aan de hand van de Alpha-kenmerken kunnen we van een reeks van 46 passages in de Ilias en de Odyssee – de Alpha-passages – aantonen dat ze hun voorlopers hebben in een afzonderlijke verteltraditie – de Alpha-traditie.

Daarna volgt de zoektocht naar de maatschappelijke achtergrond van de Alpha-traditie. De vele lokale machtscentra binnen een maatschappij die slechts een taal en een cultuur gemeen hebben, rechtvaardigt de vergelijking met de Siciliaanse maffia. Dit levert meer inzicht in de commandostructuur van de machtscentra en de onderlinge relaties tussen de personages.

Het boek eindigt met een gewaagde reconstructie van de ontwikkelingsgeschiedenis van de Alpha-traditie doorheen de tijd. Die vangt aan in de vroege Mykeense periode en blijft zich ontwikkelen tot de achtste eeuw v. C.

De voornaamste plaatsnamen die in dit boek aan bod zullen komen, zijn aangegeven in Figuur 2. Maar voor we onze reis echt aanvatten, dienen

Figuur 2: De voornaamste plaatsnamen in de oudste Griekse verhalen.

ook enkele begrippen en de nodige achtergrondkennis te worden besproken. Dat gebeurt in het volgende hoofdstuk.

Deel I

Prehistorische verhalen

Hoofdstuk 1

Achtergrondkennis

De Griekse mythen en sagen

Wie kent niet de sterrenbeelden, het eeuwig roterende lichtspektakel dat er ook duizenden jaren geleden precies eender uitzag? De Maagd, de Tweelingen, de Weegschaal, de Steenbok en de Kreeft zijn slechts enkele voorbeelden. Deze sterrenbeelden van de dierenriem zijn vooral bekend dankzij de horoscopen. Maar ook achter de Grote Beer en de Kleine Beer, Kassiopeia, Herakles en zovele andere gaan verhalen schuil die teruggaan tot Griekse mythen en sagen die zelfs de Ilias, het oudste Griekse dichtwerk, in ouderdom verslaan.

Het sterrenbeeld Tweelingen bestaat trouwens echt uit juist twee heldere sterren: Kastor en Polydeukes. Van deze legendarische tweeling was Kastor sterfelijk, maar Polydeukes was goddelijk en dus onsterfelijk. Na de dood van Kastor smeekte Polydeukes bij Zeus, de oppergod van het Griekse pantheon, dat hij zijn broer ook onsterfelijk zou maken, zodat ze toch verenigd zouden blijven. Als compromis stond Zeus toe dat beiden afwisselend een dag in de onderwereld zouden blijven en een dag onder de goden in de hemel. Deze tweeling duikt op in vele van de Griekse verhalen. Zo hebben ze deelgenomen aan de tocht van de argonauten, waarin ze scheep gingen met onder andere Herakles (de krachtpatser), Orpheus (de mythische zanger) en Peleus (de vader van Achilles). Ook bij de jacht op het Kalydonische everzwijn waren ze van de partij, samen met helden als Theseus en Idas. Helena van Sparta, de mooiste vrouw op aarde, was de zus van Kastor en Polydeukes. Toen Theseus haar ontvoerde naar Athene, zette Kastor een expeditie op touw om haar te bevrijden.

De verhalen over de expeditie naar Thebe zijn waarschijnlijk nog ouder dan die over de expeditie van Kastor naar Athene. Één van de centrale verhalen is dat van de zeven tegen Thebe, waarin een andere tweeling de hoofdrol speelt: Eteokles en Polyneikes. Zeven mannen belegerden Thebe onder leiding van Polyneikes, die de heerschappij van Eteokles in Thebe probeerde te breken. Eteokles en Polyneikes hadden afgesproken dat ze om beurten een jaar over Thebe zouden regeren, maar Eteokles hield zich niet aan zijn belofte. Niet deze zeven, maar wel hun zonen zouden uiteindelijk Thebe veroveren. Bij Thebe vinden we ook de legendarische Oidipous, de man die zijn vader doodde en met zijn moeder huwde, en de Sphinx, een fabelmonster dat de mensen lastig viel met een raadseltje.

De verhalen over Troje hebben de veel bekendere ontvoering van Helena door Paris als achtergrond. Paris was een gunsteling van Aphrodite, de godin van de liefde, nadat hij haar had uitverkoren in een schoonheidswedstrijd om een gouden appel. De oorlog tussen de Grieken en de Trojanen die volgde op de ontvoering, werd uiteindelijk beslist door de list van Odysseus met het befaamde paard van Troje. De Grieken bliezen na tien jaar de aftocht, maar ze lieten een paard achter op het strand met daarin tien Grieken. Nadat de Trojanen het paard feestend binnen de wallen hadden gehaald, kwamen de Grieken 's nachts tevoorschijn om de dronken Trojanen in hun slaap te verrassen. Troje werd verwoest en de Grieken keerden met Helena terug naar hun thuisland.

De terugkeer naar het vaderland verliep rampzalig voor de Grieken en ook daarover zijn vele verhalen bekend. Het bekendste verhaal is de Odyssee, dat de vele omzwervingen van Odysseus op zijn reis naar Ithaka beschrijft.

De Ilias belicht slechts een korte episode die zich afspeelde aan het einde van de Trojaanse Oorlog. Achilles, de grootste held van de Grieken, kreeg ruzie met de aanvoerder Agamemnon. Hij weigerde om nog langer mee te vechten, zodat de Grieken in verdrukking kwamen bij een aanval van de Trojanen op hun schepen. Uiteindelijk liet hij zich overhalen door Patroklos, zijn boezemvriend, om zijn wapenrusting te lenen. Vermomd als Achilles trok Patroklos ten strijde, maar hij werd gedood door Hektor, de held van de Trojanen. Daarop legde Achilles zijn wrok af om Hektor te doden.

Hoewel de kern van deze episode slechts enkele dagen in beslag neemt, is de Ilias toch één van de omvangrijkste werken uit de Griekse literatuurgeschiedenis. Het bevat bijna 16.000 versregels en werd later door de Grieken toegeschreven aan de legendarische Homeros. De vraag naar de voorgeschie-

denis en het ontstaan van de Ilias en de Odyssee is een belangrijk onderdeel van wat de Homerische Kwestie wordt genoemd.

Het oralisme als wetenschappelijk studiedomein

Elke moderne wetenschapper die de Homerische Kwestie onderzoekt, erkent tegenwoordig dat de Ilias en de Odyssee zijn voortgebracht door een verteltraditie: een eeuwenoude traditie van mondelinge overleveringen. Het domein van de wetenschap dat zulke overleveringen bestudeert, heet het oralisme. Dankzij deze wetenschap weten we dat mondelinge teksten gedurende eeuwen van generatie op generatie kunnen worden overgedragen. Dit gebeurt door barden die de teksten zingen of voordragen, vaak in een vast metrum en met behulp van een muziekinstrument. De overdracht gebeurt niet letterlijk en dus kunnen de verhalen in de loop der tijd sterk veranderen. De barden leren immers geen volledige teksten uit het hoofd, maar improviseren de verhalen grotendeels.

Epitheta en typische scènes

In de jaren dertig van de vorige eeuw heeft een jonge wetenschapper, Milman Parry, voor een ommekeer gezorgd in hoe de wetenschap nadenkt over het oralisme en de Homerische Kwestie. Hij deed onderzoek naar een eeuwenoude verteltraditie in het voormalige Joegoslavië en stelde vele gelijkenissen vast tussen de teksten die hij opnam met zijn bandrecorder en de Ilias en de Odyssee. Één van de opvallendste gelijkenissen zijn de talrijke herhalingen van vaste formules. De Homerische teksten, die zijn opgesteld in de dactylische hexameter, bevatten vele bijvoeglijke naamwoorden, *epitheta* genaamd, die samen met een bepaald zelfstandig naamwoord een mooi klinkend geheel vormen dat precies in de veeleisende versvorm past. Een andere gelijkenis is de aanwezigheid van *typische scènes*, die een vast vertelpatroon vormen van een klein onderdeel van het verhaal. Voorbeelden van typische scènes zijn het bereiden van een maaltijd, het beginnen van een nieuwe dag of het verzamelen van mannen voor de strijd. Dankzij zulke aangeleerde patronen kunnen barden gemakkelijk een nieuw verhaal improviseren dat ze nooit eerder zo hadden voorgedragen.